

УДК 378 (477)

ТВОРЧЕ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У СУЧАСНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Кобрій Ольга Миколаївна
м.Дрогобич

У статті розкрито можливості творчого використання історичного досвіду формування змісту педагогічних дисциплін протягом другої половини ХХ ст. у сучасних вищих навчальних закладах України. Обґрунтовано необхідність реформування цього змісту в контексті демократичної організації педагогічного процесу, концепції діяльнісного підходу до навчання і виховання та задля забезпечення якості освіти.

Ключові слова: досвід формування змісту педагогічних дис-

циплін, діяльнісний підхід, якість освіти.

Постановка проблеми. Кардинальні соціально-політичні, економічні й ідеологічні зміни в українському суспільстві, які визначають його сучасне духовне життя й істотно впливають на розвиток у ньому інтелектуальної думки, національно-культурне відродження позначилися на змісті педагогічних дисциплін, пошуку шляхів його впровадження у практику вищих навчальних закла-

дів України та розвитку багатьох прогресивних ідей. Насамперед йдеться про забезпечення всебічного гармонійного розвитку особистості, задля чого повинні об'єднати зусилля усі типи навчальних закладів: державні, недержавні, кооперативні, громадські інститути виховання, дитячі, молодіжні організації тощо.

Протягом другої половини ХХ ст. було створено підґрунтя для організації демократичного навчально-виховного процесу та розвинуте загальнотеоретичне розуміння змісту педагогічних дисциплін (Ю. Бабанський, М. Болдирев, Б. Єсіпов, Н. Кузьміна, І. Лернер, І. Огородников, О. Піскунов, М. Скаткін, Г. Щукіна та ін.). Нині виникла необхідність зміни пріоритетів змісту сучасної вищої освіти, засвоєння необхідного досвіду їх реалізації, забезпечення відповідної практичної підготовки студентів. Цінними для досліджень змісту педагогічних дисциплін стали гуманістичний та демократичний підходи до побудови навчально-виховної роботи у вищій школі.

Педагоги І. Богданова [2], О. Корсакова [8], А. Фурман [11] та ін., розвиваючи ідеї, що виходять із сучасного соціального замовлення, вважають, що навчально-виховні заклади повинні утверджувати самоцінність людської особистості, увагу до індивідуальних особливостей, забезпечувати виховання любові, милосердя до людей, працьовитості, гідності, наполегливості, ініціативності, творчості. Адже задля професійно-педагогічної підготовки фахівців важливо реалізовувати особистісно зорієнтований підхід до їхнього навчання (І. Бех [1], І. Богданова [2]), визнавати пріоритет моральних цінностей, захищати ідею спрямованості навчання на перетворення дійсності та інформації про неї і, значить, на новий результат цієї діяльності (О. Вишневський [3], О. Корсакова [8], О. Кривильова [9] та ін.).

У галузі дослідження змісту викладання педагогіки у вищих навчальних закладах України наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. плідно працюють О. Глузман [4], розглядаючи тенденції розвитку університетської педагогічної освіти в Україні, В. Луговий [7], аналізуючи теоретико-методологічний аспект розвитку педагогічної освіти в Україні, Т. Завгородня [5], розкриваючи особливості вдосконалення змісту педагогічної освіти в контексті розвитку громадянського суспільства, В. Шахов [12], визначаючи зміст базової педагогічної освіти. Досліджується також зміст культурознавчих (З. Донець), загальноінженерних (М. Лазарев) дисциплін, екологічно-радіаційної (В. Гончаренко), комп'ютерної (О. Майборода) освіти тощо. Однак, лише частково визначені можливості творчого використання досвіду формування змісту педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах України. Треба визнати, що проблема побудови та реалізації змісту педагогічної діяльності порушується, зазвичай, у зв'язку з фаховою підготовкою майбутніх учителів.

Мета статті – визначити можливості творчого використання досвіду формування змісту педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах України протягом другої половини ХХ ст. для студентів педагогічних і непедагогічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Досягнення високої якості підготовки випускників вищої школи в умовах європейської інтеграції та глобалізації й осучаснення змісту освіти, його адаптація до умов входження молодого покоління у відкрите суспільство потребують насамперед їх філософського осмислення. Визначаючи європейський вектор такого формування, сучасне соціальне замовлення передбачає гуманізацію, демократизацію змісту педагогічних дисциплін та його орієнтацію на національні цінності. Їх реалізація з урахуванням виховної традиції, досвіду минулих поколінь, потреб держави, вимог сьогодення сприятиме примноженню національної культури, закладатиме гарантії оновлення і прогресу, уможливлуватиме забезпечення якісної освіти та високого рівня професійно-педагогічної підготовки майбутнього фахівця.

Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти основними напрямками оновлення змісту освіти є: особистісна орієнтація системи освіти, пріоритет загальнолюдських і національних

цінностей, забезпечення якості освіти на основі новітніх досягнень науки, культури і соціальної практики [10]. Такі пріоритети характерні, звісно, для навчання студентів усіх спеціальностей.

Сьогодні роль педагога полягає не лише у тому, щоб забезпечити передавання знань від одного покоління до іншого, а щоб бути людиною культури і вселюдських цінностей, провідником ідей державотворення і демократичних змін. Це веде за собою створення умов для оволодіння культурою, професійною майстерністю, зміцнення моральних основ педагогічної діяльності, усвідомлення кожним громадянином своєї важливої ролі в суспільстві та необхідності подальшого вдосконалення життя, підготовки до самоосвіти, нарощування гідності та інтелігентності.

Досвід визначення змісту професійно-педагогічної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах переконує у справедливості обраної стратегії розвитку вищої школи у третьому тисячолітті, за якою центральними стають розвиток у студентів здатності працювати в системі „Людина – людина“, поєднання цієї здатності з установкою на професійно-особистісне самовдосконалення та турбота насамперед про формування у студентів педагогічного світогляду. Саме світогляд дозволяє опанувати практичний рівень фахової підготовки, забезпечити її у навчально-виховному процесі для студентів педагогічних і непедагогічних спеціальностей.

В умовах соціалізації освіти кожен навчально-виховний процес освітніх закладів прагне забезпечити духовність особистості, її внутрішню свободу, забезпечити її самореалізацію [8, с. 4]. Включення у структурну побудову цього змісту аксіологічного, інформативного та діяльно-творчого компонентів зобов'язує враховувати соціальне замовлення, загальну мету освіти, різноманітні нововведення, ідеї, програми. Такі компоненти втілюють також вимоги до професії, відібрану інформацію, завдання тощо.

Розуміючи, що традиційне навчання недостатньо впливає на всі компоненти змісту навчання, не спонукає до постійної самостійної роботи, робимо висновок, що панівна сьогодні лекційно-семінарська система навчання не знаходить одностайного схвалення. Зрозуміло, що для ефективного методичного забезпечення змісту педагогічних дисциплін у перспективі необхідно змінити систему навчання у вищих навчальних закладах, що позитивно вплине на формування змісту педагогічних дисциплін у майбутньому.

Якщо особливістю змісту педагогічних дисциплін є його творчий характер, тобто спрямованість на перетворення дійсності та інформації про неї і, значить, на новий результат цієї діяльності – здатність підходити до роботи нестандартно та шукати оригінальне розв'язання проблем, то залишаються важливими для повноцінної діяльності студента як суб'єкта потреба в дослідженнях, виділенні загального і конкретного, взаємозалежностей і взаємозв'язків, досвід пошуково-творчої роботи.

Суспільні умови протягом другої половини 80-х та 90-х рр. ХХ ст. ставили перед молодими людьми завдання глибокого засвоєння фаху, свідомого ставлення до дисципліни і праці, що вимагало змін у навантаженні студентів, усунення надмірної складності матеріалу, посилення обов'язку та відповідальності за якість підготовки. Демократичні ідеї формування змісту освіти протягом другої половини ХХ ст., пов'язані з визначенням його діяльнісного компоненту, індивідуалізацією змісту навчання, тенденцій до самодіяльності та винахідливості суб'єктів навчально-виховного процесу тощо стали основою для дослідження модульно-розвивальної, інформаційних технологій, інтерактивних методів навчання, зорієнтованих на кожного студента.

Детальний аналіз А. Фурманом модульної побудови змісту навчальних предметів та можливостей використання для цього конкретних засобів у вищих навчальних закладах та школах стосуються побудови відповідного підручника. Як наголошує А. Фурман, підручник повинен бути засобом самореалізації розви-

вальної взаємодії учасників педагогічного процесу [11, с. 95], їх напруження [11, с. 53], самофункціонування і самотворення [11, с. 160 – 161], створювати умови для виконання різних завдань – від можливостей виконання роботи за зразком до проявів цілковитої самостійності [11, с. 154], виявляти „уміння узагальнювати, виділяти головне, застосовувати загальні закономірності для пояснення окремих фактів” [11, с. 135]. Для повнішої реалізації змісту навчальних предметів А. Фурман пропонує прискорену динаміку занять, насиченість проблемними завданнями та пошуковими діями [11, с. 179-180]. Якісне визначення змісту базової педагогічної підготовки В. Шахов [12] чітко пов'язує із включенням у підручники чи посібники „творчих завдань студентам на аналіз, порівняння, узагальнення теоретичних положень, осмислення шкільної практики, пояснення й аргументацію своєї точки зору” [12, с. 104].

Задля успіху педагогічного процесу в майбутньому необхідно забезпечити якісну самопідготовку до занять, ефективне виконання групових самостійних, лабораторних робіт, індивідуальних навчально-дослідних завдань, участі в предметних олімпіадах, гуртках, виступів на наукових конференціях чи співбесіди студента з лектором, які включають велику частку його самостійної роботи і допомагають модернізувати зміст педагогічних дисциплін. Навіть такі масові форми навчання, як колоквиум, екзамен та модульна контрольна робота передбачають самостійні зусилля кожного студента і насправді є індивідуально-масовими.

Оскільки, як зазначає А. Фурман, підручник стане в майбутньому важливим засобом самоорганізації розвивальної взаємодії усіх учасників навчально-виховного процесу [11, с. 95], то головним для підручників і посібників з педагогічних дисциплін є підбір завдань різного рівня складності (творчого характеру), розв'язуючи які, студент працюватиме „на межі можливостей” і в результаті – розвиватиметься, удосконалюватиметься його функції.

Необхідність наближення до рівня європейських та світових стандартів, збереження надбань минулого, інтенсифікація навчання та побудова надійного теоретичного підґрунтя для реформування вищої освіти в Україні вимагають забезпечення відповідності змісту педагогічних дисциплін запитам практики та подолання успадкованих стереотипів і хибних уявлень. Тому проблема формування змісту педагогічних дисциплін задля вдосконалення практичної підготовки сучасного фахівця у вищих навчальних закладах України є актуальною і важливою в усі часи.

Висновки стосовно практичних аспектів реалізації змісту педагогічних дисциплін та дотримання послідовності усіх етапів навчальної діяльності спонукали до використання задачників з усіх (шкільних) навчальних предметів, що стало важливим кроком до формування діялісно-творчого компонента в їхньому змісті. Тому педагоги наголошують, що знання, уміння і навички є важливими для переходу до найвищого рівня пізнавальної діяльності.

Орієнтуючись на актуальні і перспективні потреби розвитку освіти, на забезпечення органічної єдності теорії і практики, педагогічна наука конструює і вирощує на експериментальній основі новий зміст освіти та перспективні педагогічні технології з урахуванням національно-культурних традицій і світових досягнень, впровадження інноваційних розробок у практику виховання, створення системи оновлення освіти, організацію і наукове забезпечення психологічної, діагностичної, корекційної і профорієнтаційної служб у навчальних закладах і поза ними, розробку критеріїв оцінювання діяльності навчальних закладів. Тому розробка національного змісту педагогічних дисциплін з урахуванням потреб державотворення передбачає створення нових програм, підручників, посібників, інтегрованих курсів, а також ефективних технологій навчально-виховного процесу.

Готовність до самоосвіти та громадянська відповідальність за своє навчання завжди будуть цінними надбаннями особистості і

займатимуть чільне місце у неперервній освіті. Це означає розповсюдження дистанційного навчання, застосування блочно-модульної технології, інтерактивних методів і засобів, більш індивідуалізованого навчання. Йдеться також про нормативно-правову базу для інноваційних процесів, різні засоби реалізації якісного вивчення навчальних дисциплін.

Творче переосмислення історичного досвіду формування змісту педагогічних дисциплін допомагає вдосконалити освітній процес у вищих навчальних закладах. Важливі джерела нововведень у сучасних навчальних закладах слід шукати також у практиці студентів, передовому педагогічному досвіді викладачів педагогічних дисциплін, системі управління навчальними закладами та педагогічним процесом, а також у публікаціях у ЗМІ тощо. Нові педагогічні технології, які надзвичайно цінні в плані розвитку студентів, створення умов для виконання індивідуальних завдань, вимагають певної матеріальної підтримки їх упровадження. Адже розв'язання людиною соціальних проблем та життєвих ситуацій вимагає великих змін у вузівському навчанні, дозволяє щоразу поповнювати і свій особистий життєвий досвід, власні здобутки. Це обов'язково позначиться на формуванні педагогічної свідомості, відстоюванні власних поглядів і переконань, самостійності приймання рішення.

Визначенню змісту педагогічних дисциплін заради майбутнього допоможе подолання успадкованих стереотипів щодо побудови змісту навчання, вивчення національно-демократичної спадщини та усвідомлення ролі педагогічних дисциплін у формуванні свідомості усіх прийдешніх поколінь. Аналіз різних напрямів оновлення змісту педагогічних дисциплін слід розглядати як перспективу щодо підготовки до життя у відкритому і демократичному суспільстві, в сучасних соціально-економічних реаліях.

Важливі результати у становленні особистості студента (саморозвиток, самовиховання, самореалізація, сформованість педагогічного світогляду) забезпечуються також нарощуванням творчого компонента змісту педагогічних дисциплін, його індивідуалізацією та диференціацією, комплексністю, цілісністю та інтегративністю. Таким перетворенням сприятиме вивчення передового досвіду викладачів педагогічних дисциплін. Як підкреслює І. Зязюн, „основною функцією підвищення кваліфікації, як невід'ємної ланки неперервної професійної освіти, є розвиток і формування професійно-педагогічної якості. Згідно з визначеною структурою можливими напрямками цього процесу стають: нарощування кваліфікаційного об'єму (набуття нових спеціалізацій, перепідготовка); збільшення ступеня повноти структури компетентності; розширення сфери компетентності (кар'єрне і функціональне просування, своєрідна „професійна експансія”); опанування культурного досвіду різних суб'єктів, носіїв професійно-педагогічного досвіду; самовдосконалення у поступі до майстерності (як вищому прояві професійної якості)” [6].

Висновки. Підвищення суспільної значущості систем освіти, допомога представникам нових генерацій українців у здобутті фаху зобов'язують робити акцент на педагогізацію професійної підготовки задля їх успішної професійної соціалізації в XXI ст. та як засобу засвоєння їхньої національно-культурної спадщини, задоволення їхніх сподівань на краще життя, що означає здобуття фаху світового зразка, забезпечення нерозривного зв'язку з різними міжнародними сферами діяльності.

Урахування програм професійної підготовки студентів (для кожної з педагогічних і непедагогічних спеціальностей) дозволить виявити очікувані результати щодо реалізації відповідного змісту педагогічних дисциплін (спрямовані на формування педагогічної свідомості фахівців). Тому важливим перспективним напрямом дослідження процесу формування змісту педагогічних дисциплін стане виявлення конкретних результатів реалізації цього змісту з урахуванням професіограми майбутніх фахівців.

Література та джерела

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: науково-метод. посібник / Іван Дмитрович Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Богданова І.М. Педагогічні інновації в системі підготовки вчителя: кінець ХХ-початок ХХІ століття: монографія / Інна Михайлівна Богданова; Південний науковий центр АПН України; Південноукраїнський національний педагогічний ун-т ім. К.Д.Ушинського. – О.: М.П.Черкасов, 2009. – 157 с.
3. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси / Омелян Вишневецький; Львівське обласне педагогічне товариство ім. Г. Ващенко. – Львів : Львівський науково-методичний інститут освіти, 1996. – 238 с.
4. Глузман А.В. Тенденції розвитку університетського педагогічного образования в Україні: дис... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти“ / Александр Владимирович Глузман. – К.: Інститут педагогіки и психології професійного образования АПН України, 1997. – 479 л.
5. Завгородня Т. Вдосконалення змісту педагогічної освіти в контексті розвитку громадянського суспільства / Тетяна Завгородня // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць: Педагогіка і психологія. – Чернівці: Рута, 2003. – Вип. 177. – С. 69 – 74
6. Зязюн І.А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти / І.А.Зязюн // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І.Франка. – 2005. – № 25. – С. 13 – 18. – [Електронний ресурс]: <http://eprints.zu.edu.ua/853/1/05ziasno.pdf> - Загол. з екрану. – Мова укр..
7. Луговий В.І. Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні: (теоретико-методологічний аспект): дис... д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки“ / Володимир Іларіонович Луговий. – К.: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 1995. – 429 с.
8. Корсакова О. Зміст сучасної шкільної освіти / О. Корсакова, С. Трубачова // Відкритий урок. – 2006. – № 3-4.
9. Кривильова О.А. Підготовка майбутніх учителів до творчої діяльності: монографія / Олена Анатоліївна Кривильова; Бердянський держ. педагогічний ун-т. – Донецьк: Юго-Восток, 2008. – 200 с.
10. Національна доктрина розвитку освіти / Затвердж. Указом Президента України від 17.04.2002 р. // Освіта України. – № 33. – С. 4 – 6.
11. Фурман А. Теорія і практика розвивального підручника: монографія / А. Фурман. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – 288 с.
12. Шахов В.І. Базова педагогічна освіта майбутнього вчителя: загальнопедагогічний аспект / В.І. Шахов. – Вінниця: Едельвейс, 2007. – 383 с.

В статтє раскрыто возможности творческого использования исторического опыта формирования содержания педагогических дисциплин на протяжении второй половины ХХ ст. в современных высших учебных заведениях Украины. Обосновано необходимость реформирования этого содержания в контексте демократической организации педагогического процесса, концепции деятельностного подхода к обучению и воспитанию и ради обеспечения качества образования.

Ключевые слова: опыт формирования содержания педагогических дисциплин, деятельностный подход, качество образования.

The article reveals opportunities for creative use of historical experience of content formation for pedagogical disciplines in modern higher educational institutions of Ukraine during the second half of the 20th century. The author substantiates the necessity of reformation of this content in the context of the democratic organization of the educational process, the conception of the activity approach towards education and in order to ensure the quality of education.

Key words: experience of content formation for pedagogical disciplines, activity approach, quality of education.